

Tisztelgés egy kutató munkássága előtt

Tanulmányok Nikolov Marienne tiszteletére

*A 2014-ben megjelent, Horváth József és Medgyes Péter által szerkesztett *Studies in Honour of Marianne Nikolov (Tanulmányok Nikolov Marianne tiszteletére)* című tanulmánykötet számos olyan témakört jár körbe, amely szorosan kapcsolódik a modern idegennyelv-oktatás különböző részeihez, miközben szerzői nem egy olyan örökérvényű témát feszegetnek, amely kulcsszerepet tölt be a hatékony idegennyelv-tanítás folyamatában.*

A 35 tanulmányt tartalmazó könyv szerzői olyan neves hazai és külföldi szakemberek, akik amellett, hogy kiváló ismerői saját szakterületüknek, egyúttal mind oktatói-nevelői is az idegen nyelvekkel aktívan foglalkozó hallgatóknak. A könyv témái igen változatosak: tanulói motiváció (Kormos Judit, Csizér Kata, Heitzmann Judit, Józsa Krisztián), fiatal nyelvtanulók (Jelena Mihaljević Djigunović, Hild Gabriella, Thékás István, Lucilla Lopriore), kultúraközi (interkulturális) kommunikáció (Menyhei Zsófia, Holló Dorottya, Kiszely Zoltán), nyelvpolitika, szakmódszertan (Robert B. Kaplan, Medgyes Péter, Bárdos Jenő, Öveges Enikő, Thomas A. Williams, Barócsi Stefka), nyelvtanulók jellemzői (Stephen Krashen, Tóth Zsuzsanna, Piniel Katalin, Kontra H. Edit, Sárdi Csilla, Sankó Gyula, Loch Ágnes, Dévény Ágnes, Barabás Mariann), írás, olvasás és szókinés (Lehmann Magdolna, Doró Katalin, Horváth József), valamint mérés-értékelés és vizsgáztatás (Szabó Gábor, Csépes Ildikó, Bukta Katalin). Az egyetlen, a többtől talán kissé elütő rész a *Nyelvészet és fordítás* címet viseli, a szerzők Ottó István, Martsa Sándor, Andor József, Heltai Pál, valamint Lovorka Zergollern-Miletić. A következő oldalakon az egyes fejezetek tanulmányai közül kiválasztott írásokat mutatom be.

Heitzmann Judit a középiskolásokra jellemző nyelvtanulási motivációt vizsgálja, kiemelt figyelmet fordítva az idegen nyelvet tanulók önismeretére, illetve a nyelvtanulási motivációjukban jelentkező változásokra és az azokat kiváltó lehetséges okokra. Kutatásai alapján a nyelvtanulási motiváció átértelmezése igen indokoltnak tűnik: egy konstans jelleggel fennálló alacsony vagy magas szintű motiváltság helyett inkább egy dinamikus változó jelenségről beszélhetünk, ami a tanulást megelőző fázisban aktiválódik és – optimális esetben – egészen az adott tanulási szakasz végéig fennmarad. A kutatás visszajelzései alapján a legtöbb tantárggyal szemben az angol nyelvet nagyobb lelkesedéssel tanulták a vizsgálatban szereplő középiskolások, aminek oka részben a nyelv nemzetközi pozíciója, illetve az elmúlt évek negatív gazdasági változásai során megjelenő egyre nagyobb igény a megfelelő szintű gyakorlati nyelvtudásra – az angol mellett – más idegen nyelvekből is. Emellé társul a szórakoztatóipar – különösen a film- és a játékipar – által évről évre kitermelt jelentős mennyiségű termék, ami általában angol nyelven jelenik meg először, és mint informális tanulási forma hozzájárulhat a nyelvtanulás folyamatához és annak sikerességéhez.

Hild Gabriella általános iskolai nyelvtanulók fejlődését követte végig tanáraik

szemszögéből első osztálytól hatodik osztályig. Úgy találta, hogy a tanárok által diákjaiknak adott visszajelzések hatékonysága nagyban növelhető a dinamikus értékelés segítségével. Ennek lényege, hogy a sikeres feladatmegoldásokat követően a tanár tudatosítja diákjaiban a gyakorlat elvégzése során lezajlott képességbeli fejlődést, mindezt konkrét formában (pl. Nagyon jó ötleteid voltak a ... feladat megoldása során!; Úgyesen/Választékosan használtad fel a tanult szavakat a... feladatban!), szemben az általánosan elterjedt megoldásokkal (Ügyes vagy!; Jól oldottad meg a feladatot!; Szép munka volt!). Tanulmánya alapján a tanárok erőteljesen támaszkodnak a fénymásolt anyagokra a tanítás során, szemben más eszközökkel, melyek a diákok motiváltságát növelhetik (reáliák, Youtube-vidéók, könyvnyitott olvasmányok). Emellett a tantermekben még mindig az önálló tanulásra és munkavégzésre szocializáljuk a diákokat, noha Hild Gabriella számos korábbi kutatásra hivatkozik a hatékonyabb nyelvtanulással kapcsolatban: a tanórai munkába több különböző csoportfoglalkozási lehetőség integrálható. Ezek nem pusztán a tanulás eredményességét hivatottak javítani, hanem fejlesztik a diákok szociális kompetenciáját, annak különböző összetevőit is. Megítélése szerint a diákok képességei nem egyenletesen fejlődnek a korai nyelvtanulás során, ahol főleg az olvasás és a fordítás képessége fejlődik a beszéd rovására, ráadásul a tankönyvekben megjelenő anyagok meg sem közelítik az egyes tanulók által naponta tapasztalt egyéni valóságot. Ebből adódóan kevésbé érzik azt saját magukhoz közel állónak, ami lényeges lenne a nyelvtanulás mint személyes élmény átéléséhez.

Az idegennyelv-oktatás során elsődlegesen nyelvtani szabályokat és szókincset tanítunk, ám nem kizárólag. Minden nyelv egyben egy kulturális közeg is, melynek vannak írott és íratlan szabályai. Azonban az idegen nyelvek kulturális elemei rendszerint igen ritkán jelennek meg nyelvtanítási gyakorlatban – állítja Holló Dorotyta. Ez a jelenség azért is szerencsétlen,

mert az egy nyelvet beszélő nem anyanyelvűek gyakran kerülhetnek olyan tárgyalási helyzetbe, ahol nem egy-egy szó valamely jelentése válhat ki félreértést, sokkal inkább egy nem odaillő gesztus, kézmozdulat vagy szimbólumhasználat. Az angol nyelvi kulturális ismereteket a nyelvtankönyvek rendszerint kizárólag az Egyesült Királysághoz és az Amerikai Egyesült Államokhoz kötik, miközben gyakran megfigyelhető az olyan országokról, mint Új-Zéland, Kanada vagy Ausztrália, holott ezek az országok nem pusztán sajátos nyelvváltozatát képviselik az angol nyelvnek, hanem egyben más kulturális környezetet testesítenek meg. Meglátásom szerint a tanulmány elsősorban inkább a kulturális elemek tanításának a fontosságára, illetve a kulturális különbségek lehetséges forrásaira összpontosított, így viszont átsiklott ezen összetevők tanításának lehetséges módjai felett, ami azonban egy hasznos adalék lett volna. Így csupán általános felvetéseket tartalmaz a téma kapcsán, azok viszont nem igazán újak.

Ismert jelenség a nyelvtanítás világában, amikor valamilyen szóbeli feladatot kell egy vagy több résztvevőnek megvalósítania a korábban begyakorolt sablonszövegek alapján. Ez azonban nem mindig sikerül a tanár előzetes várakozásainak megfelelően, mint azt Thomas Williams kutatása is jól demonstrálja az angol nyelvtanulók beszédkészségének kiszámíthatatlanságával kapcsolatban. A kitűzött szituációs helyzetek sikeres megoldásában felállíthatóak olyan kategóriák, amelyekben eltérés tapasztalható a tanárok által tanított és elvárt megoldási lehetőségek és a diákok feladatmegoldásai között. A szerző szerint ez egy természetes folyamat eredménye, hiszen minden nyelvtanuló eltérő nyelvtudással és képességgel rendelkezik, ráadásul mindegyikük igyekszik – lehetőségeihez mérten – személyessé tenni a helyzetmegoldást. Williams kutatása alapján a tanulókat inkább jellemzi az egyes feladatok megoldására irányuló gondolkodásmód ('task-orientedness'), szemben a kommunikációs cél megvaló-

síthatóságával ('goal-orientedness'). Például egy vonatjegy megvásárlása kitűzött kommunikációs cél, ám a feladatmegoldás során alkalmazott eszközök és eljárások már a megoldás részét képezik.

A hatékony nyelvtanulás során alapvető célkitűzés annak meghatározása, hogy a nyelvtanulókat milyen célok és igények vezérlik. Ezt rendszerint igényfelméréssel ('needs analysis') térképezik fel a nyelvtanárok és a képzőintézetek. Ezen felmérések eredményei alapján a szakemberek képesek kidolgozni a hatékony oktatási környezet elméleti hátterét és annak gyakorlati megvalósulását. Loch Ágnes és Dévény Ágnes vizsgálatában arra a kérdésre kereste a választ, milyen elvárásokat támasztanak a nyelvtanulók az általuk hatékonynak tartott nyelvtanulási folyamattal szemben. A felsőoktatásban 2005-ben bevezetett bolognai képzés kapcsán számos kritikát fogalmaztak meg a felsőoktatásban oktatók, a neveléstudományi szakemberek (köztük az MTA korábbi elnöke, dr. Pálinkás József is), sőt még az ebben a képzésben végzett hallgatók is. A legtöbb visszajelzést az elmélet és a gyakorlat eltolódott arányával kapcsolatban adták, ugyanakkor a képzés életszerűségét, a tanultak gyakorlati alkalmazhatóságát is gyakran megkérdőjelezték a friss diplomások a saját gyakorlati éveik során.

A hazai felsőoktatási intézményekben zajló angol nyelvi képzéseken az oktatók jogosan követelik meg hallgatóiktól az angol nyelven írott legkülönbözőbb szakirodalmak feldolgozását annak érdekében, hogy később ők maguk is sikerrel helyt tudjanak állni angol nyelvterületeken. Ugyanakkor az angol nyelvű olvasmányok sokszor igen komoly lexikai kihívást rejtenek a nem kellően képzett, illetve olvasott nyelvtanulók számára. Lehmann Magdolna elsőéves angol szakos egyetemistákat vizsgálva létrehozott egy olyan angol nyelvű szövegekből álló korpuszt, amely számos eredeti nyelvű, írott tudományos szövegre támaszkodik. Az így felépített korpuszban fellelt tudományos szövegekben sikerült elkülöníteni azokat a szavakat, amelyek rendszerint komoly kihi-

vást jelentenek a hallgatóknak. Ez azzal magyarázható, hogy a passzív szókinccs mérete és mélysége nagyban befolyásolja az olvasás eredményességét, ráadásul egy új szónak legalább hat alkalommal kell felbukkannia egy szövegben ahhoz, hogy sikeresen beépülhessen az olvasó passzív szókinccsébe. Meglátásom az, hogy a hazai felsőoktatásban folytatott nyelvi képzésekben érdemes lenne olyan nyitott korpuszokat/korpuszhálózatokat létrehozni, amelyekbe az adott szakterület oktatói, kutatói, illetve hallgatói felvihetik az általuk fontosnak gondolt kifejezéseket, ezek körülírását és/vagy magyar nyelvű megfelelőjét. Ezeket a későbbiek során a tanulás megkönnyítésére, a hallgatók tudásának mérésére vagy további kutatások céljára lehetne használni.

Csépes Ildikó a magyarországi angol-tanár-képzés nyelvi értékelésével foglalkozik. Szerinte még mindig a diákok teljesítményének a minősítése áll a középpontban ahelyett, hogy a tanulásukat és fejlődésüket elősegítő minősítést folytánának a tanárok. Véleménye szerint ezt a büvkört csak úgy lehet megtörni, ha a korábbi szummatív értékelés helyett a formatív értékelés kerül előtérbe. Ennek a minősítésnek az egyik jól bevált formája a Waldorf-iskolákból jól ismert írásos értékelés. Ezt kiegészíthetik még az osztálytársak által adott tanórai visszajelzések, a diákok személyes minősítése saját teljesítményük és fejlődésük kapcsán, akár csak az egyre többször alkalmazott tanulói portfólió. A vizsgálat ezenfelül rávilágít a nyelvoktatás egyik olyan buktatójára, amely főleg a beszédkészség fejlődését akadályozza nagymértékben: a diákok nem mernek kockázatot vállalni! Számos esetben tapasztalható, hogy az egyébként jól felkészült diák nem meri kitenni magát az esetleges tévedésnek és az azzal együtt járó homlokzatvesztésnek ('face loss'). Ez a gondolkodás – meglátásom szerint – hosszú távon veszteséges nem pusztán a nyelvtanulókra, hanem a potenciális idegen nyelveket beszélőkre nézve is, és ez ellen minden lehetséges módon szükséges tenni.

„Lehet-e a tanulásból elsajátítás?”– ez Ottó István kötetben bemutatott munkájának központi kérdése, mellyel bevezeti az olvasót a konnekcionista tanuláselmélet világába. A konnekcionista tanuláselmélet szerint bármilyen emberi tevékenység, legyen az egyszerű vagy összetett, felfogható „elméleti neuronok” összjátékának. Ezek a neuronok azonban önmagukban semmit nem érnek, így szükséges az őket összekötő, az egyes tevékenységek elvégzését biztosító idegrendszeri hálózat. E hálózat működése során tárta fel a következő, az idegennyelv-oktatáshoz kapcsolódó jelenségeket: a nyelvi elsajátítás során kompetenciák, potenciálok alakulnak ki, amelyek aktívan felhasználhatók más műveletek, például a célnyelven történő interakciók során. Ezzel szemben a tanulási folyamat közben olyan belső monitorkok jelennek meg, amelyek folyamatosan ellenőrzik a nyelvhasználatot, és amelyek kapcsolatban állnak a Stephen Krashen által ismertetett monitormodellel (‘moni-

tor hypothesis’): a tudatos erőfeszítéssel létrejött (értsd: megtanult) idegen nyelvi ismeretek kizárólag ellenőrző szerepet tölthetnek be a beszédben.

Jelen tanulmánykötet érdekes és megfontolásra érdemes kutatásokat, kutatási eredményeket, valamint lehetséges kutatási célokat vázol fel. A kötetet – nyelvezete folytán – leginkább angoltanárok és nyelvészek forgathatják haszonnal, de tartogathat érdekességeket a fordítók és a nyelvpolitikai szakértők számára is.

Horváth, J. és Medgyes, P. (2014, szerk.): *Studies in Honour of Marianne Nikolov*. Lingua Franca Csoport, Pécs.

Kárpáti László

Eszterházy Károly Főiskola
Neveléstudományi Doktori Iskola
PhD-hallgató, angoltanár, fordító-tolmács

Honnan hová tartunk?

Iránytű a szociális fejlődés segítéséhez

Napjainkban egyre gyakrabban halljuk a 'szociális kompetencia', 'szociális nevelés', 'proszociális viselkedés' kifejezéseket. Az iskolai gyakorlatban a tudás átadása, a tanulásszervezés mellett előtérbe került a szociális kompetencia fejlesztése. Egyre több tanulmány jelenik meg a szociális neveléssel kapcsolatban, ám számos cikk pontatlanságokat tartalmaz. Többek között ezért volt égető szükség egy olyan szintetizáló munkára, ami az eddigi részeredményeket szélesebb kontextusba helyezve újabb összefüggésekre hívja fel a figyelmünket. Mit is jelentenek a fenti fogalmak és hogyan segíthető a gyermekek proszociális viselkedésének fejlődése? A témában való eligazodásban segít Zsolnai Anikó legújabb könyve, A szociális fejlődés segítése.

A globalizáció egyik nemkívánatos velejárója a szociális kohézió, a társas viselkedést meghatározó szociális kompetencia szintjének csökkenése,

írja a kötet előszavában a szerző. Ebben a megváltozott környezetben a család egyre kevésbé képes ellensúlyozni a külső világ hatásait, nem tud maradéktalanul megfe-